ŞURÂ

﴿٤٢﴾ سُورَةُ الشُّورٰى

Şurâ Sûresi mekkîdir « حٰمٓ عٓسٓقٓ ~ ~ ~ ~ ~ » yâhud yalnız « عٓسٓقٓ ~ ~ ~ ~ » dahi denilir.

Âyetleri - Kûfîde elli üç, diğerlerinde ellidir. Hılâf « حٰمٓ عٓسٓقٓ ~ ~ ~ ~ ~ » bir de « كَالْاَعْلَامِ ~ » dadır.

Kelimeleri - Sekiz yüz altmış altıdır.

Harfleri - Üç bin seksen sekizdir.

Fasılası - زرلصب قدم harfleridir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ حٰمٓ ﴿٢﴾ عٓسٓقٓ ﴿٣﴾ كَذٰلِكَ يُوحِٓى اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِكَ اللّٰهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤﴾ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا
فِى الْاَرْضِ وَهُوَ الْعَلِىُّ الْعَظِيمُ ﴿٥﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ
مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِى
الْاَرْضِ اَلَآ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا
مِنْ دُونِهِٓ اَوْلِيَآءَ اللّٰهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿

Sh:»4219

﴿٧﴾ وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى
وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَارَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِى الْجَنَّةِ
وَفَرِيقٌ فِى السَّعِيرِ ﴿٨﴾ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً
وَلٰكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَآءُ فِى رَحْمَتِهِ وَالظّٰلِمُونَ مَالَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ
وَلَا نَصِيرٍ ﴿٩﴾ اَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِٓ اَوْلِيَآءَ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِىُّ
وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿

Meali Şerifi

حم 1 عسق 2 İşte böyle vahiy veriyor sana - senden evvelkilere de - Allah, o, azîz, hakîm 3

Onundur bütün Göklerdeki ve Yerdeki ve o, öyle ulu, öyle azîm 4 Ki Gökler hemen hemen üstlerinden

çatlıyacak gibi titreşiyorlar, Melekler hamd ile rablarına tesbih ediyorlar ve Yerdeki kimse için mağrifet

diliyorlar, uyan Allahdır ancak öyle gafur, öyle rahîm 5 Onun berisinden veliylere tutunanlara gelince:

onların da üzerlerine Allah gözcü, sen değilsin üzerlerine vekil 6 Ve işte böyle sana Arabî bir Kur'an

vahiyetmekteyiz ki Ümmülkurayı ve çevresindekileri sakındırasın ve o toplama gününün dehşetini haber

veresin onda şübhe yok, bir fırka Cennette, bir fırka saîrde 7 Dilese idi Allah elbet hepsini bir ümmet de

yapardı ve lâkin dilediğini rahmetine koyuyor da zalimlere gelince ne bir veliy

Sh:»4220

var onlara ne de bir nasîr 8 Yoksa ondan beride veliylerimi idindiler? Fakat Allahdır ancak veliy, ölüleri o

diriltir, ve her şey'e kadîr odur 9

﴿حٰمٓ ۝ عٓسٓقٓ﴾ - İki isim olmak gerektir. Onun için araları ayrılmış ve iki âyet sayılmış « كٓهٰيٰعٓصٓ » gibi bir isim olduğuna göre ayrılması başında diğer « حامیم » lere mutabık olmak için denilmiştir. 3. ﴿كَذٰلِكَ﴾ böyle - bu tarzı vahyile veya bervechi âti mazmun ile ﴿يُوحِي اِلَيْكَ﴾ vahiy veriyor ve verir sana ﴿وَاِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ﴾ ve sende evvelki Peygamberlere - Sahib keşşaf burada şöyle der: ya'ni bu Sûrenin mutezammın olduğu meanî öyle meanîdir ki Allah tealâ onun mislini hem bu Sûrenin gayrısında sana vahyetmiştir hem de senden evvelki Peygamberlere vahyeylemiştir. Bu suretle Allah tealâ bu ma'nâları Kuranda ve Semavî kitabların hepsinde tekrar buyurmuştur. Çünkü bunlarda evvel âhir kullarına belîğ bir tenbih ve azîm bir lûtuf vardır. « اوحى » buyurulmayıp da muzarı' lâfzıyle « يوحى » buyurulması da böyle iyha, âdeti olduğuna delâlet içindir اهـ. Bundan başka burada bir de şu ma'nâ vardır: Allah tealânın sana ve senden evvelki Peygamberlere vahyinin tarzı bu « حم عسق » vahyi gibi, ya'ni bu Sûrede beyan ve ta'rif olunduğu gibidir. Çünkü vahyin envaı bu Sûrenin âhırinde «

مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَآءُ

» diye beyan olunacaktır. « عسق » da bu üç tarza remz olmak muhtemildir. Sûrei «Nisâ» da «

«نَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ كَمَآ اَوْحَيْنَآ اِلٰى نُوحٍ وَالنَّبِيّٖنَ مِنْ بَعْدِهٖ

bak.

5. ﴿تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ﴾ - Allah tealânın ulüvv-ü azameti

âsârını tasvirdir. Ya'ni Allah öyle yüksek ve öyle büyük ve azametlidir ki cismanî yükseklik ve

büyüklüğün

Sh:»4221

timsali olan Semâlar, o yüksek Gökler onun celâl ve azametinin heybeti altında üstlerinden çatlayıverecek

gibi ezilip titremektedir. « مِنْ فَوْقِهِمْ » denilmesi Allahın yüksekliği Semâların yüksekliğinin fevkında

olmasındandır. Zemahşerînin dediğine göre: Çünkü Allah tealânın celâl-ü azametine delâlet eden âyâtın

en büyükleri Semavâtın fevkında Arş ve Kürsî ve Arşın etrafında tesbıh ve takdis ile çalkanan sufufi Melâike

ve daha künhünü Allahdan başkasının bilemiyeceği melekûti uzmâ âsarıdır.

﴿وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِى الْاَرْضِ﴾ ve Arzdakiler için mağrifet isterler, - şefaat,

ilham ve taate sâık esbabı ihzar gibi vesîlelere sa'yederler. Bu ma'nâ ise umumiyyetle mü'mine ve kâfire

şâmil olur. Hattâ istiğfar eksiği örtmek ma'nâsına tefsir olunursa hayvan ve cemada bile âmm olur. Tekabül karînesiyle mü'minlere tahsıs olunduğu takdirde ise murad şefaattir.

﴿١٠﴾ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُۤ اِلَى اللّٰهِ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبِّى عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيبُ ﴿١١﴾ فَاطِرُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١٢﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Sh:»4222

﴿١٣﴾ شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهِ نُوحًا وَالَّذِى اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِۤ اِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسٰۤى اَنْ اَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَاتَدْعُوهُمْ اِلَيْهِ اَللّٰهُ يَجْتَبِىۤ اِلَيْهِ مَنْ يَشَآءُ وَيَهْدِۤى اِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٤﴾ وَمَا

تَفَرَّقُوٓا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۭ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ
سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۭ وَاِنَّ الَّذِيْنَ
اُوْرِثُوا الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ﴿١٥﴾ فَلِذٰلِكَ
فَادْعُ ۚ وَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ ۚ وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَآ
اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتٰبٍ ۚ وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ بَيْنَكُمْ ۭ اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۭ
لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ۭ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ۭ اَللّٰهُ يَجْمَعُ
بَيْنَنَا ۚ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ﴿١٦﴾ وَالَّذِيْنَ يُحَاۗجُّوْنَ فِي اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ
مَا اسْتُجِيْبَ لَهٗ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَّلَهُمْ
عَذَابٌ شَدِيْدٌ ﴿﴾

Sh:»4223

﴿١٧﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ وَالْمِيْزَانَ ۭ وَمَا
يُدْرِيْكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيْبٌ ﴿١٨﴾ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِيْنَ
لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهَا ۚ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مُشْفِقُوْنَ مِنْهَا ۙ وَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهَا الْحَقُّ
ۭ اَلَآ اِنَّ الَّذِيْنَ يُمَارُوْنَ فِي السَّاعَةِ لَفِيْ ضَلٰلٍۢ بَعِيْدٍ ﴿١٩﴾

اَللّٰهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهٖ يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ وَهُوَ الْقَوِىُّ الْعَزِيزُ۝

Meali Şerifi

Ihtılâf ettiğiniz herhangi bir şey hakkında da huküm Allaha âiddir, işte de: o Allah benim rabbım ben ona dayanmaktayım ve hep ona sığınırım 10 O Gökleri ve yeri yaradan, size kendilerinizden çiftler yapmış, en'amdan da çiftler, sizi o suretle üretip duruyor, onun misli gibi bir şey yoktur ve o öyle semî' öyle basîrdir 11 Göklerin, Yerin kilidleri onun, rızkı dilediğine açar ve kısar, çünkü o her şey'i bilir 12 Sizin için: dinden Nuha tavsıye ettiğini ve sana vahyeylediğimizi ve İbrahime ve Musâya ve Isâya tavsıye kıldığımızı teşri' buyurdu şöyle ki: dinî doğru tutun ve onda tefrikaya düşmeyin, müşriklere bu da'vet ettiğin emir ağır geldi, Allah ona dileklerini seçecek ve yüz tutanları ona hidâyetle irdirecektir 13 Tefrikaya düşmeleri ise kendilerine ılim geldikten sonra sırf aralarında Bagy-ü ıhtırastan dolayıdır, ve eğer rabbından müsemmâ bir ecele kadar diye bir kelime geçmiş olmasa idi,

aralarında hukmi kaza mutlak icra edilir bitirilirdi, arkalarından kitâba vâris kılınanlar da ondan işkilli bir şekk içindedirler 14 Onun için sen durma da'vet et ve emrolunduğun gibi doğru git, onların hevalarına tâbi' olma ve de ki: ben Allahın indirdiği her kitaba iyman getirdim ve emrolundum ki aranızda adalet yapayım, Allah bizim rabbımız sizin de rabbınız, bize amellerimiz, size de amelleriniz, sizinle aramızda huccet yok, Allah hepimizi bir araya getirecek ve hep ona gidilecektir 15 Bu kabul olunduktan sonra Allah hakkında ıhtıcaca kalkışacakların rabları huzurunda huccetleri sakıttır, üzerlerine bir gazab ve kendilerine şedid bir azâb vardır 16 O Allahdır ki hakka dâir kitab ve mîyzan indirdi ve ne bilirsin belki saat yakındır 17 Onu inanmayan iymansızlar acele isterler, iyman edenler ise hak olduğunu bilirler de ondan korkar sakınırlar, iyi bil ki o saat hakkında mücadele edenler her halde uzak bir dalal içindedirler 18 Allah kullarına lûtufkârdır, her dilediğini bir suretle merzuk kılar ve o öyle kaviy öyle azîz 19

10. ﴿وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ﴾ Siz ve gâvurların gerek Dine ve gerek Dünyaya müteallık hakkında ıhtilâf ettiğiniz her hangi bir şey ﴿فَحُكْمُهُۥٓ﴾ imdi onun hukmü - o ıhtilâfı kesip atacak huküm ﴿إِلَى اللَّهِ﴾ Allaha âiddir. - Onu başkası değil o halleder. O cemi' günü haklıyı haksızı o, ayıracak «وَفَرِيقٌ فِى السَّعِيرِ» ve «فَرِيقٌ فِى الْجَنَّةِ» i o yapacaktır.

Burası Resulün risâletinden hikâyedir ve yâhud yukarıki « اَوْحَيْنَآ » karînesiyle bir « قل » emri mukadderdir. Ya'ni de ki ﴿ذٰلِكُمُ اللّٰهُ﴾ işte o hâkim olan Allahdır. ﴿رَبِّى﴾ Benim rabbım - malikim, sahibim ﴿عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ﴾ ben ona tevekkül etmişim - bütün işlerimde yalnız ona dayanmışımdır. ﴿وَاِلَيْهِ اُنِيبُ﴾ Ve hep ona yüz

Sh:»4225

tutarım - başımın sıkıldığı her müşkil işte ona müreceat eder, ona sığınır ona yalvarırım. 11. ﴿فَاطِرُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾ o Gökleri ve Yeri yaradan ﴿جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ﴾ sizin için kendilerinizden, ya'ni kendi cinsinizden yine insan olarak ﴿اَزْوَاجًا﴾ çiftler, dişiler yaratmıştır. - Hakkınızda minnete lâyık bir ni'met. maamafih bu insanlara mahsus değil ﴿وَمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا﴾ en'amdan da çiftler - ya'ni en'am için de cinslerinden çiftler yaratmıştır. Yâhud sizin menfeatiniz için en'amdan da erkekli dişili sınıf sınıf eşler yaratmıştır. - Bu fıkranın zikrinde insanların hayvanlara müşareketi haysiyyetini bir ıhtar vardır. Çünkü izdivac ve tenâsül, esas i'tibariyle hayvanî bir haslettir. ﴿يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ﴾ sizi onun içinde, ya'ni: zikrolunan bu yapı, bu tezvic tedbiri içinde zürriyyetlendirip üretiyor. Bu suretle sizin eşleriniz, emsalleriniz,

evlâdlarınız oluyor, çoğalıyorsunuz, fakat ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ onun misli gibi bir şey yok - doğrudan doğru onun misli bir şey bulunmak şöyle dursun ona benzer bile bir şey yoktur. Bu kavli kerîm nefyi teşbih ile tevhid ve tenzihte muhkem belîğ bir nasstır. Misline teşbihi nefiyden murad kendine teşbihi nefiyde mubalâğadır. Netekim « مِثْلُكَ لَا يَبْخَلُ » senin gibi bir zat bahıllik etmez derler. Bununla onun zatından buhlün nefyini murad ederler, nefiyde mubalega kasdilye kinâye üslûbuna giderler. Bu ma'nâ lisanımızda da çok şayi'dir. Meselâ senin gibi bir zat ona tenezzül eder mi? desek sen ona tenezzül etmezsin demiş oluruz. Bunda mubalega ile beraber ba'zan ta'zîm de kasdedilir. Dolayısiyle nefiyde doğrudan doğru kendine nisbeti tesavvur bile caiz olamıyacağına bir işaret gibi incelik vardır.

Ba'zan da bu bir

Sh:»4226

istidlâl neş'esi verir, hattâ bu kinâye ma'nâsı o kadar kuvvetlidir ki burada hakıkati üzere «Allaha benzer bir şey yok» denilse idi kinâye tarıkile zatını nefî şâibesi bulunacağından dolayı güzel olmazdı. Sahib Keşşaf der ki: bunun kinâye olduğu ma'lûm olunca Allah gibi bir şey yok demekle misli gibi bir şey yok demek arasında kinâyenin verdiği faideden başka bir ma'nâ farkı olmadığı anlaşılır ki ikisinin de ma'nâsı zatından

mümaseleti nefîdir, Allahın misli yok demektir. اهـ.

MÜMASELET, hakıkatte iştirâk, ya'ni sıfati zatıyyede benzeyiştir, makamını tutabilecek surette ehassı sıfatta iştirâk diye de ta'rif edilmiştir. Bu izaha göre asıl ma'nâ mümaselet suretiyle teşbihi nefyolmuş oluyor. Bununla beraber mümaselete yakın bir surette teşbihin nefyi denilmek daha muvafıktır. Alûsî der ki: min külli vechin müşabeheti nefiydir. Bunda her hangi bir şeyin ona eş olabilmesinin nefyi de dahildir. Bu âyetin makabline vechi irtibatı da budur. Bu sevk «ıhlâs» taki « وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ» mazmunudur. Ebûssüudun beyanına göre irtibatı şu ma'nâ iledir. Bu bedi' tedbirin cümlesinden bulunduğu şuunattan hiç bir şeinde onun misli yoktur. Ya'ni onun yaptığı gibisini yapacak yoktur اهـ. Ragıbın hikâye eylediği diğer ma'nâya göre onun sıfatı gibi sıfat yoktur denilmesine de buna yakındır. Gerçi Allah tealânın ahlâk ve evsafından ılim ve irâde gibi ba'zıları ile insanın da vasıflandığı varsa da o sıfatların Allah tealâda ki hakıkati insanlardaki gibi değildir. Buna bilhassa işaret için de buyuruluyor ki ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ ve o öyle semî' öyle basîrdir. - Ya'ni misli olmıyan semî' ve basîrdir. Mesmuatın ba'zısını değil, hepsini işitir. Mubsarat ve mevcudatın hepsini görür, hem insanlarda olduğu gibi âfaktan hassenin teessürü tarıkıyle değil, hudustan, tehayyül ve tevehhüm arî tam ve kadîm bir idrâk ile bilerek. Gerçi

«

اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ اَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا

» buyurulduğu üzere insanı bir semî' basîr yapmıştır. Fakat o böyle mec'ûl ve «

يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ

» mantukunca yaradılıp duran semî' ve basîr değil, o sem'u basarları yaratan ve onları mülkünde zapt-u idâre eden misli yok kadîm, muhît, hakıkî bir semî' ve basîrdir. Edilen inâbeleri yapılan ilticaları işitir, bütün ihtiyacatı görür gözetir. 12. ﴿لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ﴾ onundur bütün Göklerin ve Yerin kilidleri - hiç kimsenin irişemediği, el süremediği hazîneleri, gizli servetleri ﴿يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ﴾ dilediğine rızkı açar ﴿وَيَقْدِرُ﴾ kısar da - kimisine bol verir kimisine dar, ayni kimseye de ba'zı bol ba'zı dar. ﴿اِنَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ﴾ Çünkü o her şey'e alîmdir. - Hepsini her cihetiyle pek iyi bilir, her yaptığını gereği gibi bilerek yapar, her dileyişinde, dar vermesinde de bir hayr-u hikmet vardır. Bu cümle böyle makabline ta'lil, maba'dine de bir temhiddir ki « اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ » mantukunca iradî bir emr olan teşrıın kemali ılmile de alâkasını gösterir. Ya'ni mücerred bir meşiyyet ve irâde değil, her şeyi bilen bir ılim ile müterafık bir

hukm-ü hikmet ile 13. ﴿شَرَعَ لَكُمْ﴾ sizin için teşrı' buyurdu. - Ey Muhammed ve ümmeti! sizin

hayr-ü menfeatiniz için şerîat olmak üzere vaz,u takrir buyurdu, açık yol umumî kanun yaptı:

﴿مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوحًا﴾ dînden Nuha tavsıye buyurduğunu

﴿وَالَّذِىٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ﴾ ve sana vahyeylediğimizi - Sûrenin başında «

كَذٰلِكَ يُوحِى اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ » buyurulduğu üzere ta Nuhtan

sana gelinciye kadar geçmiş ülül'azm Enbiyaya ve bâ husus

﴿وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسٰٓى﴾ İbrahime ve Musâya ve Isâya

tavsıye ettiğimizi ﴿اَنْ﴾ şöyle ki ﴿اَقِيمُوا الدِّينَ﴾

Sh:»4228

dîni ikame edin - kaim, dürüst, doğru kılın doğrultun, doğru tutun, doğru dîn tutun ve doğru tutun.

DİN, ıhtiyarî fıillerin iyiliğine veya kötülüğüne göre sonunda iyi veya kötü bir neticeye varacağına, sevab

veya ıkab bir akıbete sebeb olacağına inanarak Hak tealâ ındinde en güzel akıbete irmek için tutulacak

yoldur. Bu suretle dîn insanları tabiatte cereyan eden cebr-ü ıztırar tazyiklerinin üstüne istekleriyle

yükseltecek olan bur hurrıyyet yolu, ya'ni hurrıyyet ve irâdenin muvaffakıyyet ve mes'uliyyeti kanunudur.

Onun için bütün tabiatlerin fevkında her şey'in halıkı, « لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ » her şey'e alîm olan

Allah tealânın hukm-ü irâdesine yükselmeden doğru dîn bulunamaz. Dinin doğrusu « اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ » diye

beyan buyurulan sıratı müstakim, tevhid ile Allah tealânın hukmüne iyman ve itaat, ya'ni islâmdır. Onu

doğru tutmak da erkânını halelden muhafaza ederek âyât ve edillesinden doğrusunu anlayıp iyman ve

amelde ıhlâs ile tatbık etmektir. Doğru tutun ﴿وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ ve onda tefrikaya

düşmeyin - muhtelif hevalara veya müteaddid ilâhlara tabi' olup da asıl dîni ikame etmekte ıhtilâf

çıkarmayın, dağılmayın - işte bu emr ile bu nehiy tâ Nuh aleyhisselâmdan Muhammed aleyhisselâma

kadar gelen sahib şerîat Peygamberlerin hepsine emr-ü tavsıye olunan bir dîn kanunı esasisî, bir dîn

şerîatidir ki bütün Peygamberler bunu tatbık için gönderilmiş, hepsi zamanındaki dîn bozukluklarını

düzeltmek için doğru dîn ile gelmiş, tefrikayı kaldırmak için tevhide da'vet eylemiştir. Her birinin zamanına

göre şerîatlerinin furuatında yekdiğerini nâsıh muhtelif ahkâm bulunmakla beraber ümmeti Muhammede

şerîat yapılan bu asılda bu islâm esasında hepsi müttefıktir.

Muhyiddini Arabî Futuhati mekkiyyesinin sonunda vasıyyet babında bu âyetten başlıyarak der ki: Allah

tealâ vasıyyet âmmede «

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوحًا وَالَّذِى اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسٰٓى اَنْ اَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ»

Sh:»4229

buyurdu. İmdi Hak sübhanehu ve telâ ikamei dini ki o her zaman ve millette vaktın şer'ıdir, onun üzerinde ictima' etmemizi ve onda tefrika çıkarmamaklığımızı emreyledi. Çünkü «

يَدُ اللّٰهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ» dir. Kurt da sürüden ayrılan koyunu yer, ki cemaatin bulunduğundan kaçıp uzaklaşarak yalnız kalandır. Bunun hikmeti: çünkü Allah tealânın ma'bud bir ilâh olarak düşünülmesi ancak esmai hüsnâsı haysiyyetiledir. Bu esmâi hüsnâdan muarra olması haysiyyetiyle değildir. Onun için esmâsının kesreti ile beraber aynını tevhid lâzımdır. O mecmuu ile ilâhdır. Bundan dolayı yedullah ya'ni kuvvet, cemaat iledir. Hukemâdan birisi vefat ederken evlâdına vasıyyet etti bir cemaat idiler, bana bir kucak değnek getirin dedi getirdiler, tuttu onları toplayıp bir deste yaptı, bunu böyle toplu olarak kırın dedi, kıramadılar sonra dağıttı birer birer kırın dedi, kırdılar, işte dedi siz de benden sonra böylesiniz, toplu

olduğunuz müddetçe mağlûb olmazsınız, ayrıldınız mı düşmanınız fursat bulur, sizi mahveder. Ve işte dini tutacak olanlar da böyledir. İkamei dîn hususunda ictima edip de dağılmadıkları takdirde düşman onları kahredemez. İnsan kendi nefsinde de böyledir. Nefsinde kendini toplayıp da Allahın dinini ikameye azmettiği vakıt ne İnsten ne Cinden bir Şeytan vereceği vesvese ile onu iymanın ve Melekin müsaadesi karşısında mağlûb edemez اهـ.

﴿مَاتَدْعُوهُمْ اِلَيْهِ﴾ o ﴿كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ﴾ Müşriklere ağır geldi senin kendilerini da'vet edip durduğun şey - o putlardan o şirk ve tefrikadan vaz geçip tevhid ile islâma girmek, dini doğrultmak işi ﴿اَللّٰهُ يَجْتَبِىٓ اِلَيْهِ مَنْ يَشَآءُ﴾ Allah ona: dînine veya kendisine dilediğini seçer, derer ﴿وَيَهْدِىٓ اِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ﴾ ve kim gönül verirse ona onu muvaffak kılar - o doğru

Sh:»4230

yola onu çıkarır. 14. ﴿وَمَا تَفَرَّقُوٓا﴾ O ayrılanların ayrılmaları ise - gerek Peygamberlere karşı ayrı baş tutarak muhalefet etmeleri, gerekse onların arkasından ümmetlerinin dînde tefrika çıkararak

birbirleriyle uğraşmaları - başka bir sebeble değil ﴿اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ﴾ ancak kendilerine ılim geldikten sonra - tefrikanın muzırr ve akıbeti fena olduğu Peygamberlerin tebligıyle ve hattâ bittecribe ma'lûmları olduktan sonra ﴿بَغْيًا بَيْنَهُمْ﴾ aralarındaki bagıyden dolayıdır. - Kıskançlık, çekememezlik Dünya hırsı ile haksız istekler, aşırı sevdalar yüzünden. Demek ki ılim insanların salâhı için kâfi değildir. Nefsi emmarenin öyle kötü hıssiyyatı vardır ki insanları bildiklerinin hılâfına açık açık fenalıklara sevkeder, onun için ahlâkı beşerin ıslâhı işinde ılimden başka hıssiyyatın tehzibi için bir terbiyei ameliyye dahi lâzımdır. Dinî terbiyenin bu haysiyyetle de ehemmiyyeti mahsusası vardır. Madem ki ılim böyle idi: bu kadar Peygamberlere « لَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ » buyurulmuş idi o halde bunu dinlemeyip o tefrikayı çıkaranlar hemen ılmin muktezası olan cezalarını görmek lâzım gelmez mi idi? Denilirse ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ﴾ ve eğer rabbından bir kelime geçmiş olmasa idi - azâb için ezelde bir vakt-u saat takdir edilmiş bulunmasa idi ﴿اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى﴾ müsemmâ bir ecele kader diye « فَرِيقٌ فِى الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِى السَّعِيرِ » olacak olan Kıyamet gününe te'hır edilmiş olmasa idi ﴿لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ﴾ aralarında huküm icra edilirdi - hemen ayrıldıkları sırada cezaları verilir, işleri bitirilir idi. Lâkin « بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ » buyurmuş o icrayı muayyen bir müddet ile ceza gününe te'hır eylemiştir.

﴿وَاِنَّ الَّذِينَ اُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ﴾ onlardan

sonra kitaba varis kılınanlar ise - o Peygamberlerin arkasından kitaba varis kılınan, ya'ni şimdi asrı

Muhammedîde bulunan ehli kitab da ﴿لَفِى شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ﴾ ondan, ya'ni kitablarından

muhakkak bir şekk içinde muztarib bulunuyorlar 15. ﴿فَلِذٰلِكَ﴾ şimdi onun için - ya'ni emr ü şeriat

öyle ikamei din, hal de böyle bagy-ü tefrika şekk ü ıztırab içinde olduğundan dolayı ya Muhammed!

﴿فَادْعُ﴾ sen hemen da'vet et - o doğru dine tevhid ve islâm dinine çağır

﴿وَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ﴾ ve emrolunduğun gibi doğruluk et, doğru git

﴿وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ﴾ de onların - ya'ni gerek Müşriklerden ve gerek Ehli kitabdan da'vet

eylediğin halkın hevalarına uyma - onların muhtelif, hakka muhâlif bâtıl arzularına tâbi' olma, çünkü dînin

eğilmesi tefrikanın sebebi hep hevaya tâbi' olmaktır. Onlara uyma ﴿وَقُلْ﴾ ve de ki ben

﴿اٰمَنْتُ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتَابٍ﴾ Allahın indirdiği her kitaba iyman getirdim -

ba'zısına inanıb da ba'zısına inanmamazlık etmem ve şekk üzere değilim

﴿وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ بَيْنَكُمْ﴾ ve emrolundum ki aranızda adalet yapayım - Allahın ahkâm

ve şeriatini adâlet ile tebliğ ve icra eyliyeyim. O zulüm menbaı olan, şunun bunun hevasıyle yapılan şirk-ü

bagy hukümlerini atıp, Hak hukmiyle Allah için herkes arasında adâlet edeyim. Bundan anlaşılır ki dini doğrultmanın en mühim tezahüratından birisi zulüm hukümlerini kaldırıp adâlet yapmaktır. Bu da Allahı bir bilip dînine doğru sarılmakla olur. ﴿اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ﴾ Allah bizim de rabbımız sizin de rabbınız - hepimizin hâlikımız, hâkimimiz, mevlâmız ﴿لَنَآ اَعْمَالُنَا﴾ bizim amellerimiz bizim - iyiliğinden

Sh:»4232

kötülüğünden siz mes'ul olmazsınız, karşılığında sevabı veya ıkabı bize aiddir.

﴿وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ﴾ Sizin amellerinizde sizin - onun da mes'uliyyeti sizin, kâr ve zararı, cezası size aiddir. ﴿لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ﴾ sizinle bizim aramızda huccet yok - husumet ve ihticaca mahal yok. Ey Ehli kitab! çünkü bu beyan ve isbat ile hak, zâhir olmuş, başkaca münakaşaya hâcet kalmamıştır. ﴿اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا﴾ Allah aramızı cem'edecek - yevmül' cemı olan Kıyamet günü hepimizi bir araya toplanıp hukmünü verecek ﴿وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ﴾ ve hep ona gidilecektir. - Her neye tapılır, her ne emele hizmet edilirse edilsin, nihayet herkesin varıp hisab vereceği merci' yalnız Allahdır. « لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا » mazmununu tavzıh için buyuruluyor ki: 16.

﴿وَالَّذِينَ يُحَآجُّونَ فِى اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَااسْتُجِيبَ لَهُ﴾ ona icâbet

olunduktan sonra, ya'ni Allaha icabet olunduktan, bu beyan mucebince bütün indirdiği kitaba iyman edilip emri istikametle tutulduktan sonra Allah hakkında yâhud Allahın dini hakkında münakaşaya kalkışacak olanların ﴿حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ huccetleri rabları ındinde sakıttır. - Ne nazarî ne amelî, ne naklî ne aklî hiç bir tutamakları kalmaz. Huccet ancak eğriliğe ve eğrilere karşı müteveccih olur. Ilmen ve amelen zâhir olan hak ve istikamet karşısında yapılan münakaşa sırf bir bagy ve haksızlık i'lânından ıbaret kalır, onun için ındallah huccetleri sakıt olduktan başka ﴿وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ﴾ hem aleyhlerinde bir gadab ﴿وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ hem de haklarında şedid bir azâb vardır.

Sh:»4233

17. ﴿اَللّٰهُ الَّذِىٓ﴾ Allah odur ki ﴿اَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ﴾ hem hakkıle kitab indirmiştir. - Hakkı, hukmi hakkı beyan için hakk olarak, hak nübüvvet ile kitab cinsini, bâhusus Kur'anı indirmiştir. ﴿وَالْمِيزَانَ﴾ hem de mîzan - muvazene kanunu, adâlet, ki bu sayede eşya tartıldığı gibi a'mal de tartılır akl-ü nakılde hukmi hak tezâhür eder ve ona göre cezası verilir.

﴿وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ﴾ ve ne bilirsin belki saat yakındır - amellerin

tartılıp hisabın görüleceği o Kıyamet günü gelmek üzeredir. Çünkü 18.

﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَايُؤْمِنُونَ بِهَا﴾ ona iymanı olmıyanlar onu isti'cal ederler. - Çabuk oluversin diye iviyorlar. Ki bu ivmek hâlen ve kalen olmak üzere iki vechiledir. Birisi, olacağına inanmadıkları için doğru ise hani ne vakıt o va'd « مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ » diye eğlenmek suretiyle kavlen isti'cal ederler. Bir de iymanları olmadığı için küfürle haksızlıkla muvazenenin bozulmasına, nizamı âlemin ıhlâline sebeb olmak suretiyle fi'len isti'cal ederler. ﴿وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا﴾ iyman edenler ise ondan hazer üzere bulunurlar - mîzanlarının hafif gelmesinden korkarlar da salâh ve hasenatlarını artırmak, ziyade sevaba nâil olmak için korunurlar. ﴿وَيَعْلَمُونَ اَنَّهَا الْحَقُّ﴾ Ve bilirler ki o haktır, muhakkak olacaktır. ﴿اَلَآ اِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِى السَّاعَةِ﴾ iyi bil ki o saat hakkında şübhe uyandırmağa kalkışanlar ﴿لَفِى ضَلَالٍ بَعِيدٍ﴾ her halde uzak bir dalâl içindedirler. - Haktan çok uzağa sapmışlardır. Âlemin fanîliği delâiline nazaran saatin vukuu hemen hemen mahsûs denecek kadar kuvvetli iken onun cevazına yol bulamıyan ondan ötesine hiç bulamaz.

19. ﴿اَللّٰهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهٖ﴾ Allah ıbadına lâtîftir - ubudiyyetini bilen, vazifesini doğru yapan kullarına (âbidlerine) çok lûtufkârdır. Onları envaı lûtfundan öyle şadkâm eder ki akıllar onun ihatasından âcizdir. ﴿يَرْزُقُ مَنْ يَشَآءُ﴾ her dilediğini bir suretle merzuk kılar - ıbadından her birini hikmeti baliğayi tezammun eden meşiyyetine göre bir nevi' lûtf ile mümtaz kılar ﴿وَهُوَ الْقَوِىُّ الْعَزِيزُ﴾ ve o öyle kavî öyle azîzdir-ki her şeye ve herkese karşı dilediği gibi iradesini infaza ve va'dini incaza kâdir ve hiç bir sebeb ve suretle mağlûb edilmez her vechile galibdir.

Onun için dînini doğru tutan kullarını o korkunç saat geldiği zaman zelîl etmez, kuvvet ve ızzetiyle türlü eltafından nasîbedar edecektir. Bu lûtfun saatten sonra zikri ibtidaî değil, müterettib bir va'dolduğunu iş'ar eder. Burada ıbadın izafeti ya şeref için olarak «وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا» buyurulan mü'minleri gösterir ve yâhud âbidin cemıdir. Bu suretle hem bu va'din iyman ve ubudiyyete terettübünü iymâ eyler, hem de esas ı'tibariyle bu terettübün zarurî olmayıp lûtuf ve meşiyyeti ilâhiyye eseri olduğunu anlatır.

Ilmi dînin mevzuu iradî fıiller olduğuna tenbih ve bu lûtuf ve va'dın niyyet ve iradeye terettübünü tavzıh için buyuruluyor ki:

﴿٢٠﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِى حَرْثِهٖ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا وَمَالَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ﴿﴾

Sh:»4235

﴿٢١﴾ اَمْ لَهُمْ شُرَكٰٓؤُا شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَاْذَنْ بِهِ اللّٰهُ ۭ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۭ وَاِنَّ الظّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ تَرَى الظّٰلِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ ۭ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِى رَوْضَاتِ الْجَنّٰتِ ۚ لَهُمْ مَا يَشَاۗءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۭ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾ ذٰلِكَ الَّذِى يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۭ قُلْ لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِى الْقُرْبٰى ۭ وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٤﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۚ فَاِنْ يَشَاِ اللّٰهُ يَخْتِمْ

عَلٰى قَلْبِكَۜ وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖۜ اِنَّهٗ عَلِيمٌۢ
بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٥﴾ وَهُوَالَّذِى يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِه
وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّـَٔاتِ وَيَعْلَمُ مَاتَفْعَلُونَۙ﴿﴾

Sh:»4236

﴿٢٦﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ
مِنْ فَضْلِهٖۜ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٧﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ
الرِّزْقَ لِعِبَادِه لَبَغَوْا فِى الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَايَشَآءُۜ اِنَّهٗ
بِعِبَادِه خَبِيرٌۢ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾ وَهُوَ الَّذِى يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ
مَاقَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهٗۜ وَهُوَ الْوَلِىُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٩﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه
خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَآبَّةٍۜ وَهُوَ عَلٰى
جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ﴿﴾

Meali Şerifi

Her kim Âhıret ekimi isterse ona ekinini artırırız, her kim de Dünya ekimi isterse ona da ondan veririz amma Âhırette ona hiç nasîb yoktur 19 Yoksa onların şerikleri var, onlara dinden Allahın izin vermediği şeyleri meşru' kıldılar öyle mi? Eğer o fasıl kelimesi olmasa idi aralarında huküm icra edilir, bitirilirdi ve şübhesiz ki zâlimler için elîm bir azâb vardır 20 Göreceksin o zalimleri kazandıklarından titrerlerken, o ise tepelerine inmekte, iyman edip güzel güzel işler yapanlar ise Cennetlerin hoş hoş ravzalarında, onlara rablarının ındında ne dilerlerse var, işte bu o büyük fadıl 21 İşte bu müjdedir ki Allah iyman edip iyi iyi işler yapan kullarına tebşir buyuruyor, de ki buna karşı sizden yakınlıkta sevgiden başka bir ecir istemem ve her kim çalışır bir güzellik kazanırsa ona onda daha ziyade bir güzellik veririz, çünkü Allah gafurdur şekûrdur 22 Yoksa Allaha iftira etti bir yalanı mı diyorlar?

Allah dilerse senin de kalbini üstünden mühürleyiverir, Allah batılı mahveder de kelimatı ile hakkı ıhkak eyler, şübhesiz ki o bütün sînelerin künhünü bilir 23 Hem odur ki o, kullarından tevbeyi kabul eder ve kabahatlerden afiv buyurur ve her ne yaparsanız bilir 24 Ve iyman edip salih ameller yapanlara icabet buyurur, fazlından onlara ziyade de verir, küfredenlere gelince onlara şiddetli bir azâb var 25 Bununla

beraber Allah kullarına rızkı bol bol seriverse Arzda azar ve taşgınlı kederlerdi 26 Ve lâkin dilediği kadar bir mıkdar ile indiriyor, şübhesiz ki o kullarına habîrdir basîrdir 27 Ve öyledir ki o, ümidi kesmişlerken feyz indirir ve rahmetini neşr eder, o öyle veliy öyle hamîddir 28 O Göklerin ve Yerin yaradılışı ve onlarda ürettiği her dabbenin üretilişi de onun âyâtındandır ve o dileyeceği zaman onları toplamağa da kadirdir 29

20. ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ﴾ Her kim Âhıret harsı murad ederse -

HARS, aslı vaz'ında yeri onarıp tohum atmak demektir. Kamus şarihinin ıhtarına göre zeri'den eamdır. Sürmek ma'nâsına da gelir. Ragıbın dediği gibi mahruse, ya'ni ekilen tarlaya ve ondan husule gelen ekine de ıtlak olunur. Asl olan bu iki ma'nâyı ekim ve ekin diye ifade edebiliriz. Bunlardan istiare tarıkiyle, ileride kazanmak için yapılan sa'y-ü ameller ve onların semerat ve netayici hakkında da kullanılır, orf olmuştur netekim bu âyette de böyledir. Amel veya sevabı demektir. Bu âyet bize gösteriyor ki dîn işi bir hars, ya'ni ucunda hasılat almak kazanmak maksadiyle yapılan bir ekim, bir kültür işidir. Bu da ucunda murad edilen, ya'ni niyyet olunan gaye ve maksadla mütenasibdir. Bu haysiyyetle hars iki kısımdır. Birisi Âhıret gayesi Âhıret sevabı, diğeri de Dünya maslâhat ve menfeati matlûb olandır. Her kim dîn namına yaptığı ameli sırf Âhıret sevabına niyyet ederek yaparsa

Sh:»4238

﴿نَزِدْ لَهُ فِى حَرْثِهٖ﴾ biz ona harsinden ziyadelik veririz - ekinini, hasılatını artırırız, ya'ni

Âhırette kat kat fazlasıyle vereceğimiz gibi Dünyasından da veririz, o lûtuf ve rızk o suretle müzdad olur.

﴿وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا﴾ her kim de Dünya harsini murad ederse - Dünya

kârı için, ya'ni ölmezden evvel Dünya hayatta ireceği bir maslâhat ve gaye için çalışırsa

﴿نُؤْتِهٖ مِنْهَا﴾ ona da ondan, o geçici Dünyadan veririz - «Hud» da ve «İsra» da geçtiği üzere

istediği kadar değil, amelinin haddi zatında değerinden aşağı olmamak üzere Allahın dilediği kadar

Dünyadan verilir ﴿وَمَالَهُ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ﴾ ve fakat ona Âhırette hiç bir

nasîb yoktur. - Buharîi şerifin başında dahi rivayet olunan niyyet hadîsi bu âyetin bir tefsiri gibidir. Şöyle ki «

اِنَّمَا الْاَعْمَلُ بِالنِّيَّاتِ وَلِكُلِّ امْرِئٍ مَانَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ
اِلَى اللّٰهِ وَ رَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ اِلَى اللّٰهِ وَ رَسُولِهِ وَمَنْ كَانَتْ
هِجْرَتُهُ اِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا اَوِامْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ اِلَى مَا
هَاجَرَ اِلَيْهِ

» ameller, sırf niyyetlerledir. Ve her kişiye niyyet ettiği vardır. Meselâ her kimin hicreti

Allaha ve Resulüne ise onun hicreti Allaha ve Resulünedir, her kimin de hicreti ireceği bir Dünyaya yâhud

nikâh edeceği bir kadına ise onun hicreti de hicrete kalkıştığınadır». Bundan şu da anlaşılır ki murad muhtelif fiıllerin mukayesesi değil, aynı fılin muhtelif niyyetlere göre huküm ve sevabını göstermektir. Şu halde yaptığı fili, hangi fiıl olursa olsun mücerred Dünya garaz ve maksadına irmek niyyetiyle yapan kimsenin Âhırette onun bir nasîb, bir ecr-ü sevab beklemeğe hiç hakkı yoktur 21.

﴿اَمْ لَهُمْ شُرَكٰٓؤُا﴾ yoksa onlar için bir takım şerikler mi var. - Bu âyetin yukarıya üç vechile irtibatı vardır: bir kerre Âhırette nasîbi olmıyan ehli Dünyaya bir zecr-ü tahkır olmak üzere o bir âyetin sonuna teallûk eder. İkincisi Allahın izin vermediği şeyleri meşru' kılmak

Sh:»4239

için şeriat yapmağa kalkışmak Dünya harsi namına yapılan fenalıkların, şirklerin başında sayılmak lâzım geleceğini ıhtar eder. Üçüncüsü de ta yukarıdaki «شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ» âyeti mukabilinde müşriklerin cinayetlerine tearruz eyliyor. Ya'ni Allahın şer'ıne karşı gelmek için yoksa o müşriklerin o muasır kâfirlerin bir takım şerikleri Allaha ortak olmak için şirket akd etmiş küfür şerikleri Şeytanlar var ve istedikleri gibi teşri' salâhıyyetini haiz bulunuyorlar da

﴿شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَاْذَنْ بِهِ اللّٰهُ﴾ dinden Allahın izin

vermediği şeyleri onlara meşru' mu kıldılar? - Meselâ müşriklik, müteaddid hükûmete tabiıyyet, Âhıreti inkâr, zulüm, nakzı ahd, teklifi mâlâ yutak gibi Allahın izin vermediği, meşru' kılmadığı bir takım şeyleri teşri' ediyorlar, diledikleri gibi din yapıyorlar öyle mi? Fakat Allahın meşru' kılmadığını meşru' kılacak hiç bir kuvvet yoktur. İnsanların teşri'deki mesaîsi Allah tealânın izni hududunu aşmamalıdır.

﴿وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ﴾ Ve eğer fasıl kelimesi olmasa idi aralarında huküm icra edilmiş bitirilmişti. - Fasıl kelimesi azâbın bir eceli müsemmâya te'hırine dair ezelde sebkeden kelime. Burada fasıl, huküm veya beyan veya tefrık ma'nâlarına olabilir. Tefrık ma'nâsında: mü'minlerle kâfirler beyninde «فَرِيقٌ فِى الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِى السَّعِيرِ» hukmü veya müşriklerle taptıkları şeriklerin aralarının açılması, yâhud Dünya harsi hukmünün Âhıret harsi hukmünden ayrılması ma'nâları mülâhaza olunabilir. Maamafih aslı ma'nâ cezanın saatine te'hıri kazıyyesidir ki şununla ﴿وَاِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ﴾ itmam ve beyan buyuruluyor. Ya'ni hak dinin muktezası Allah şeriatinin hukmü olan fasıl ve

Sh:»4240

kaza ezelde vakt-ü saatine te'hır olunmakla icrasız kalmıyacaktır. Bütün zalimlere elîm bir azâb

muhakkaktır. O fasıl günü gelecek 22. ﴿تَرَى الظَّالِمِينَ﴾ göreceksin o zalimleri - Allahın izin vermediği şeyleri meşru' tanıtmak için yol açarak, huküm koyarak ceza vererek zulmeden ve onlara uyan o zalimleri göreceksin ey muhatab ﴿مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا﴾ yaptıkları zulümlerle kazandıkları vebalin dehşetinden korkular içinde titrerlerken ﴿وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ﴾ o ise tepelerine inmekte. ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ iyman edip iyi ameller yapan kimseler ise ﴿فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ﴾ Cennetlerin hoş ravzalarında - en hoş lâtîf yerlerinde.

RAVZA, suluk, yeşillik mevkı'ler olup bağların, bağçelerin en güzel oturulacak yerlerine ıtlak olunur. Öyle ki ﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ onlara rablarının ındinde ne dilerlerse var - ya'ni o Cennet ravzalarında olduktan başka rablarının huzurunda bulunacaklar, şerefi cemaliyle müşerref olacaklar ve işte orada bütün dileklerine irecekler, ne isterlerse hâzır bulacaklar. ﴿ذَلِكَ﴾ işte bu - mü'minlerin ireceği bu ıkbal: böyle her dilediğini ve dileyeceğini hazır bulmak saadeti ﴿هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ﴾ o fadlı kebirdir. - Kadrini tahdid ve ta'yin kabil olmıyan ve nihayetine irilmek ıhtimali bulunmıyan büyük fadlı ilâhîdir ki bunun yanında bütün Dünya küçük, pek küçük kalır 23. ﴿ذَلِكَ﴾ işte bu - büyük fadıl, bu dinlediğiniz lûtuf ﴿الَّذِي﴾ o müjdedir ki ﴿يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ Allah

o

Sh:»4241

iyman edip salih salih, güzel güzel ameller yapan kullarına müjdeliyor - Allah kullarına böyle lâtîftir.

﴿قُلْ لَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا﴾ deki buteblîğ-u tebşire karşı ben sizden bir ecir istemem ﴿اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِى الْقُرْبٰى﴾ ancak « مَوَدَّتَ فِى الْقُرْبٰى » buna üç ma'nâ vermişlerdir. Birinci: karabette sevgi, ya'ni hiç olmazsa size akrıbalığımdan dolayı hukukumâ riayet etmenizi isterim. Buharî, Müslim, Tirmizî ve daha gayrileri rivayet etmişlerdir ki: İbni Abbas Hazretlerinden işbu « اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِى الْقُرْبٰى » suâl olunmuş, Saıd ibni Cübeyr, âli Muhammed karabeti deyivermiş, bunun üzerine İbni Abbas demiştir ki: acele ettin, Kureyşten bir batın yoktur ki Peygamber aleyhisselâtü vesselâm bir karabeti bulunmasın, hiç olmazsa sizinle aramdaki karabete riayet edin اهـ. Bunun hâsılı şöyle demek olur: Nübüvvet ve Risaletim ve rahmeten lil'âlemîn olmam haysiyyetleriyle olan hukukumu tanımıyorsanız, bari aramızdaki akribalık hukukuna riayet edin de söylediklerimi, dinleyin, düşmanlık etmeyin. İkincisi: bana karabeti olanları ya'ni akribamı sevmenizi isterim, diye ma'nâ verenler de

olmuştur. Netekim Saıd ibni Cübeyrin sözü, bunu gösteriyordu. Ba'zıları bu karabeti Ali ve Fatıme evlâdına tahsıs etmek istemişlerdir. Üçüncüsü: Âlûsînin nakl ettiği vechile Abd ibni Hamidin Hasenden rivayet ettiği gibi yakınlakta meveddet, ya'ni güzel amellerle Allaha tekarrüb hususunda sevgi demektir ki kurbâ, neseb yakınlığı değil, kurbet, ya'ni Allaha yakınlık ma'nâsınadır. Ve bu ma'nâ hem eammdır, hem de üstüne altına daha muvafıktır. Zirâ buyuruluyor ki ﴿وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً﴾ her kim bir hasene, güzel bir amel kazanırsa ﴿نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا﴾ biz ona onun hakkında daha ziyade bir güzellik veririz - daha güzel sevab veririz ve o sebeble hem o hasenenin hüsnü

Sh:»4242

artmış olur, hem de daha güzelini yapmak melekesi ihsan edilir. ﴿اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ﴾ çünkü Allah gafurdur. - Günahları örter ﴿شَكُورٌ﴾ şekûrdur - güzel amellere güzel sevab ve mükâfat ile mukabele eder. Hasenatın ecrini zayı' etmez. 24.

﴿اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا﴾ Yoksa Allaha karşı bir yalan uydurdu mu diyorlar? - Bu Kur'anı yalan olarak uydurup Allaha isnad ile iftirâ etti diye iftira mı ediyorlar?

﴿فَاِنْ يَشَاِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَ﴾ Allah dilerse senin de kalbini mühürler -

ya'ni Kur'ana uydurma yalan diyenler, sana yalan isnad edenler kalbleri mühürlenmiş, hakkı duyacak

kabiliyyetleri kalmamış kimselerdir. Allah tealâ dilerse senin kalbinin üzerini de mühürleyiverir, vahyini,

lûtfunu kesiverir. Şu halde sen onların dediklerine keder etme de Allahın lûtfuna şükret

﴿وَيَمْحُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ﴾ hem Allah bâtılı mahveder

﴿وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ﴾ de kelimatı ile hakkı ihkak eyler - onun için günden güne o

yalan diyenlerin bâtıl sözleri mahvolur da senin hakkolan nübüvvetin tehakkuk ve teekküd eyler ve

Kur'anın va'dleri sübut bulur. Kur'an yalan olsa idi Allah onu tehakkuk ettirmez, çok sürmeden mahvederdi

﴿اِنَّهٗ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ﴾ şübhesiz o bütün sînelerin künhünü bilir - senin

kalbindekini de bilir. Onların kalblerindekini de. Bununla beraber 25.

﴿وَهُوَالَّذِى يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ الخ۰۰۰﴾ binaenaleyh o

günahkârlar da hemen tevbe edip o seyyiattan vaz geçmelidirler. 29.

﴿وَمَا بَثَّ فِيْهِمَا مِنْ دَآبَّةٍ﴾ ve bu ikisinde, ya'ni Göklerde ve Yerde yaymış olduğu

dabbe - debelenen hayvan, bu âyetin zâhirine göre Göklerde

de Hayvanat vardır. Mücahid de buna kail olmuştur. Diğer ba'zıları ise Semâvattaki dabbeden murad hevada uçuşan hayvanat olduğuna zâhib olmuşlarsa da böyle bir te'vile zaruret yoktur

﴿وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَآءُ﴾ bunları böyle yaradıp yayan o Allah dileyince hepsini toplayıvermeğe de ﴿قَدِيرٌ﴾ kadir, tamamyile kadirdir. - Onun için haşr-ü neşirde tereddüde mahâl yoktur.

﴿٣٠﴾ وَمَآ اَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا
عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣١﴾ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِى الْاَرْضِ وَمَالَكُمْ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣٢﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهِ الْجَوَارِ فِى
الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿٣٣﴾ اِنْ يَشَاْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ
عَلٰى ظَهْرِهِ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٤﴾ اَوْ
يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٥﴾ وَيَعْلَمَ الَّذِينَ
يُجَادِلُونَ فِى اٰيَاتِنَا مَالَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٦﴾ فَمَآ اُوتِيتُمْ مِنْ
شَىْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰى لِلَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿

Sh:»4244

﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَآئِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا
غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا
الصَّلٰوةَ وَأَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٩﴾
وَالَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٤٠﴾ وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ
سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ
الظّٰلِمِينَ ﴿٤١﴾ وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ
سَبِيلٍ ﴿٤٢﴾ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ
وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٣﴾
وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿﴾

Meali Şerifi

Başınıza ne musıybet geldi ise kendi ellerinizin kazancı iledir, halbuki bir çoğundan afvediyor 30 Hem

siz Arzda âciz bırakacak değilsiniz ve size Allahdan başka kurtaracak ne bir bâmî ne de bir yardımcı yoktur

31 Yine onun âyetlerindendir denizde o dağlar gibi akanlar, dilerse o rüzgârı durduruverir de sırtı üzerinde dura kalırlar, şübhesiz ki bunda nice âyetler var: çok sabırlı çok şükredici her kimse için 32 Yâhud da onları içindekilerin kazançlarıyle helâke sürükler, bir çoğundan

Sh:»4245

da afiv buyurur 33 Hem bilsinler diye o âyetlerimizde mücadele edenler ki kendileri için kaçacak yer yoktur 34 Hasılı size verilmiş bulunan şeyler hep Dünya hayatın geçici metaıdır, Allah yanındaki ise daha hayırlı ve daha bakalıdır fakat o kimseler için ki iyman etmişlerdir ve rablarına i'timad ederler 35 Ve onlar ki günahın büyüklerine ve açık çirkinliklere uzak bulunurlar ve her gadablandıkları vakıt da onlar kusur örterler 36 Ve onlar ki rabları için da'vete icâbet etmekte ve namazı kılmaktadırlar, buyurukları da aralarında şurâdır (danışıklıdır), kendilerine kısmet ettiğimiz rızıklardan onlar masraf da verirler 37 Ve onlar ki kendilerine bağy (haklarına tecavüz) vaki' olduğu vakıt yardımlaşır onlar öcünü alırlar 38 Kötülüğün cezası da misli kötülüktür, fakat her kim afvedip ıslâh ederse onun da ecri Allahadır, her halde o zalimleri sevmez 39 Ve elbette her kim zulm olunduktan sonra öcünü alırsa artık onlar üzerine (ceza için) yol yoktur 40 Yol ancak haksızlıkla Yer yüzünde bagy ederek nasa zulm eyliyenler üzerinedir, işte onlara elîm bir azâb vardır

41 Her kim de sabreder suç örterse işte o azmolunacak umurdandır 42

30. ﴿وَمَآ اَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيكُمْ﴾ Başınıza ne

musıbet geldiyse kendi ellerinizin kesbiledir. - Bu hıtab mücrimlere mahsustur. Zira sabr ile ecre veya terfıı

dereceye mazher edilmek gibi diğer bir takım sebeblerle mücrim olmıyanlara isabet eden musıbetler de

yok değildir. «

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَىْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْاَمْوَالِ
﴿وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ﴾«وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ

Halbuki bir çoğundan afiv buyuruyor - ya'ni kesb ettiğiniz günahlarınızın bir çoğundan afiv buyuruyor da

Dünyada muâhaze etmiyor, zira «

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ
دَآبَّةٍ» 31. ﴿وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِى الْاَرْضِ﴾ Ve siz Arzda

âciz

bırakacak değilsiniz - ya'ni siz ne olsanız bu Arzdasınız ve her ne yapsanız, ne kuvvetler iktisab etseniz

başınıza gelmesi mukadder olan musıbetlerden yakanızı kurtaramazsınız

﴿وَمَالَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ ve sizin için Allahdan başka

ne re'sen kurtaracak bir veliy, bir hâmi vardır, ne de yardım edip defi' edecek bir nasîr - onun için Allaha

sığınıp onun emirlerine, kanunlarına göre vazife iyfa etmekten başka suretle korunmanın çaresi yoktur. 32.

﴿وَمِنْ اٰيَاتِهِ﴾ Ve onun âyetlerindendir ﴿الْجَوَارِ فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ﴾

denizde akan dağlar gibi gemiler - sizin de Arzda haliniz o gemidekilerin hali gibidir. Allah 33.

﴿اِنْ يَشَاْ يُسْكِنِ الرِّيحَ﴾ dilerse o rüzgârı, ya'ni o gemileri hareket ettiren kuvvei

muharrikeyi durduruverir ﴿فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِهٖ﴾ o vakıt o gemiler denizin sırtı

üzerinde dura kalırlar. ﴿اِنَّ فِى ذٰلِكَ﴾ şübhe yok ki bunda, gemilerin denizin sırtı üzerinde

durakalmasında ﴿لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ çok sabırlı, çok şükreden her kimse

için bir çok âyetler vardır. - Ki insanların aczini ve hakıkatte Allahdan başka ne bir veliy ne de bir nasîr

olmadığını isbat eder. Lâkin sabrı olmıyanlar bu gemilere binip de bu vukuatı müşahede ve tefekküre

himmet edemezler, şükrü olmıyanlar da bu nazar ve tefekkür ni'metinin kadrini bilip de netaicini istihrac

edemezler, onun için demişlerdir ki iymanın nısfı sabır, nısfı şükürdür.

34. ﴿اَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا﴾ Yâhud da içindekilerin kesiblerile, ya'ni kazandıkları cürümleri sebebiyle veya mallariyle birlikte o gemileri telef eder, rüzgârı durdurmaz, lâkin şiddetli fırtına vererek batırır, parçalar ﴿وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ﴾ bununla beraber bir çoğundan da afveder. - Batırmadan

kurtarır 35. ﴿وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِى اٰيَاتِنَا﴾ hem bunları bir de şunun için yapar ki âyetlerimizde mücadele edenler bilsin anlasınlar ﴿مَالَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ﴾ kendilerine kaçamak, kurtuluş yoktur - halâs, kurtuluş, ancak Allahın âyetlerini teslim ederek onların delâletleri dairesinde çalışmakladır. Ey Allahın âyâtında mücadele eden kâfirler 36. ﴿فَمَآ اُوتِيتُمْ مِنْ شَىْءٍ﴾ bütün bunlardan anlaşılır ki şimdi size verilmiş bulunan şeyler her ne olursa olsun ﴿فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا﴾ hep Dünya hayatın geçici metâıdır ﴿وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰى﴾ Allah yanındaki ise hem daha hayırlı hem daha bakalıdır - hem şer karışığı olmaksızın halîs hayr-ü menfeattir, hem de devamlı ebedîdir. ﴿لِلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ fakat o kimseler için ki iyman etmişlerdir

ve yalnız rablarına tevekkül kılarlar - ancak ona tefvizı umur ederler ve onun kudretine, va'dlerine vaîdlerine ı'timad ederek emri dairesinde vazifelerini yaparlar ve her vesîyle ile rızasını ararlar. Hazreti Alîden rivayet olunur ki Hazreti Ebî Bekir malının hepsini tesadduk etmiş bir takım kimseler onu levm eylemişlerdi. Bu âyet o sebeble nâzil oldu. İyman ve ı'timad gerek bir ferdin ve gerek bir cemaatin ruhunda dinin, muvaffakıyyetin rüknü olan iki esas haslettir. Bu iki seciyyenin ba'zı tezahüratını izah eden âtideki evsaf da bir millet için ne güzel düsturlardır. 37. ﴿وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَآئِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ﴾ ve onlar ki günahın kebairine ve fevahişe uzak dururlar. -

KEBÂİR, üzerine vaîd terettüb eden veya haddi icab eden yâhud sarahaten nehiy bulunmuş olan günahlar,

FEVÂHİŞ de onların içinde bilhassa çirkinliği açık ve aşırı olan günahlar, fuhşiyyat

وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ne zaman da gazablanırlarsa onlar mağrifet ederler. - Suçu onlar örterler, kusur afvederler. Burada « هم » zamiri kasr ifâde eder. Bu kasrın da vechi şudur: gadab

hâlinde kusur ve günah afvedebilmek gayet nadir vakı' olan yüksek bir ahlâktır. Bu sebeble şöyle denilmiş oluyor ki işte bu gadab hâlinde kusur örtmek gayzı yutmak gibi büyük haslet ancak onlara yakışır, ve onlar ona lâyıktırlar «وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ» medîhasına müstehıktirler. 38. ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ﴾ Ve onlar ki rabları için da'vete icâbet etmekte ﴿وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ﴾ ve namazı dürüst kılmaktadırlar. - Allaha iyman ve itaat için Peygamber tarafından yapılan da'vete eshabı kiramın bî'at ve icabetleri gibi bî'at ve dînin direği olan namazı ikame ile cemaat ve cem'ıyyeti sağlam tutanlar ﴿وَاَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ﴾ emirleri de beyinlerinde şurâdır. - İşleri: buyurukları istibdad ile değil, aralarında danışıkla, reiylerine müraceat iledir. Kendi işlerine kendileri sahibdir, başkalarının elinde esir değil aralarında tesânüdsüz cem'ıyyetsiz, müteferrık da değil, toplanıp sözü bir etmesini bilirler. Müraceatın sureti de reiy kabiliyyeti olan ammenin re'ylerini temsil edebilecek ictihad sahibi hall-ü akd erbabının toplanıp müzâkere etmesiyledir. Resuli ekrem sallallahü aleyhi vessellem «وَشَاوِرْهُمْ فِى الْاَمْرِ» müeddasınca harb maslâhatlarına teallûk eden işler de müşavere ederdi. Ondan sonra da eshab gerek onda ve gerek ahkâmda müşavere ettiler, Peygamberin vefatı üzerine Halîfe intihabı ve ehli riddete kıtal, ceddin mîrası, şarab içenlerin haddinin adedi ve Irakta fetholunan erazînin ahkâmı ve saire gibi mesail hep bu kabildendir. Şübhe yok ki ahkâma müteallık müşavere, hakkında nassı kat'î ma'lûm

olmayıp az çok mevridi ictihad olan veya tatbikatı mücahedeye mütevakkıf bulunan hususattadır. Şûrâ müzakereleri icmaî mes'elelerin aslını teşkil eder. Tarihi islâmda ve Usuli fıkıhta maatteessüf bu şûrâ düsturu devri sahabeden sonra Kur'anın verdiği bu ehemmiyyet ile mütenasib bir surette inkişaf ettirilememiştir. Şûrâ esasen fütya gibi büşrâ vezninde masdar olup teşavür, ya'ni biribirinin re'yini almak demektir. Aslı arıdan bal almak ma'nâsile alâkadardır. Zu şûrâ ma'nâsına da gelir, netekim bu ma'nâ ile şûrâ hey'etine de ıtlak olunur. ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ﴾ ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan infak da ederler. - Belli ki bu infak şûrâ ile verilen kararın icrası için lâzım gelen masrafı te'min ma'nâsını anlatmaktadır. O münasebetle bu da ıktizasına göre şûrâ ile halledilmek lâzım gelir. Şu da bunu iş'ar eyler: 39. ﴿وَالَّذِينَ اِذَآ اَصَابَهُمُ الْبَغْىُ﴾ ve onlar ki kendilerine bağy isabet ettiği, ya'ni haklarına tecavüz vakı' olduğu vakıt ﴿هُمْ يَنْتَصِرُونَ﴾ yine kendileri yardımlaşır öclerini alırlar. - Haklarını müdafea eder, haksızlığa boyun eğmez, zilleti hoşlanmaz, bağy-ü tecavüz edenin cezasını verirler, aşırı gitmiyerek adâletle öclerini alırlar ve bunun için başka bir milletin himâyesine sığınmazlar, kendi cemaat ve milletlerinin istiklâli ve ızzet ve nusrati birliğile zâlim ve bağînin hakkından

gelirler. Görülüyor ki burada bağy « هم » zamiri ile cem'a teallûk ettirilmiştir. Bu ise bağyin umuma teallûkunu ifâde eder. Bundan dolayı ba'zıları bunu yalnız haricden vâkı' olan tecavüze mahsus zannetmişler de müşrik müslime tecavüz ettiği takdirde intikamını alanın medhiyle tefsir etmişlerdir. Lâkin gerek hakkullah ve gerek hakkı abd olsun mutlak hakkın mahfuziyyeti hakkullah, ya'ni hukukı âmme cümlesinden olduğu ve binaenaleyh her ferdi mü'minin hukûku cemaatin teahhüdü altında bulunduğu cihetle ona

Sh:»4250

karşı tecavüz hukukı âmmeye tecavüzü mütezammın olduğundan gerek haricden ve gerek dahilden umumî, hususî vakı' olan tecavüzün def'ı ve cezasının verilmesi cem'ıyyetin vazifesi, ya'ni lâekal farzı kifâyedir. Dahilden olanlara mahkemelerin adâletini te'min, haricten olanda da siyasî tedbirlerle bu intisarın yapılması ve yapılabilmesi bir milletin yüksekliğini ve hakkı hayatını gösteren en âlî fazıletlerdendir. Onun için diğer müfessirîn demişlerdir ki « كُلُّ بَاغٍ بَغٰى فَحُمِدَ الْمُنْتَصِرُ مِنْهُ » bağyeden her bağiye karşı intisar medholunmuştur. İbni cerîri Taberî, tefsirinde der ki: bu ikinci kavil savaba evlâdır. Zira Cenabı Allah bir ma'nâyı tahsıs buyurmamış bağyedenden bihakkın öcünü alan her müntasırı senâ

etmiştir. Buna karşı bir diyen diyebilir: intikamda senâ edecek ne var? Denilir ki zâlime müstehık olduğu cezayı vermekte onu hak yoluna doğrultmak, bunda ise en büyük medih vardır اهـ. Hasılı bu sıfat yukarıda « وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ بَيْنَكُمْ » diye beyan buyurulan adalet emrinin tatbikı noktai nazarından gayet mühim olan yüksek bir ahlâkın, kuvvetli bir ruhı içtimaînin tecelliyatını ifâde etmektedir ki bunu mukabili olan « وَاِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ » vasfiyle beraber olarak mülâhaza etmek, gerek kasırların ma'nâsını mülâhaza ve gerek ehemmiyyetini takdir eylemek için daha faideli olur. Ya'ni afiv de ederler, intikam da alırlar, lâkin her ikisini de kendi istiklâlleriyle yaparlar, ne afivlerinde ne de intikamlarında başka bir millet ve cemaatin tesirine mahkûm olmazlar. Böyle intisar ve intikamın niçin ve nasıl meş'ru ve müstahsen olduğuna gelince: 40. ﴿وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا﴾ kötülüğün cezası da misli kötülüktür. - Bu düstur Fıkıhta ukubat ahkâmına büyük bir esas olan ve alel'umum ceza kanunlarına esas ittihaz edilmesi lâzım gelen bir kanunı küllîdir. Ya'ni bağy, zulümdür, kötülüktür, kötülüğe meydan vermeyip ceza vermek de güzel bir iştir. Lâkin bunun güzel olması iki şart ile meşruttur.

Birincisi: cürme,

ceza olabilmek için onun gibi bir seyyie, ya'ni mücrimin hoşuna gitmez bir fıl olmalıdır. Yoksa o bir ceza değil cürm ve zulme teşvik olur, yerine düşmiyen güzellik ise çirkin olur. İkincisi; ceza cürmün misli ve müsavîsi olmalıdır, yoksa adâlet olmaz. Bu ma'nâ adâlet kelimesinin mefhumunda da dahildir. Onun için bagye karşı öc alınırken haddini aşıp da tecavüz etmemelidir. ﴿فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ﴾ Her kim de afvedip ıslâh eylerse - kendine kötülük eden kimsenin suçunu afvedip onunla arasındaki husumet halini düzeltirse ﴿فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ﴾ onun da ecri Allahadır. - Allahın uhdesindedir. Ya'ni Allah ona çok büyük ecr ihsan eder. Burada « مَنْ عَفَا » diye afvin müfred sıgasiyle iyrâdı bunun hukukı umumiyyede değil, hukukı şahsıyyede cereyan edeceğine bir tenbih gibidir.

﴿اِنَّهُ لَايُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾ Her halde o, Allah zulmedenleri sevmez - ya'ni gerek ibtidaen bagy-ü zulm edenleri gerekse cezâda ileri gitmek suretiyle zulm edenleri, hiç birini sevmez. Cezada mümâselet ve müsavata riayet müşkil olan hususatta zulm ıhtimali galib olacağı için tecziyeye kadir olduğu halde afiv ile ıslâh yapan kimselere Allah büyük ecir verir 41.

﴿وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ﴾ zulm olunduktan sonra öcünü alan kimse elbette ﴿فَاُولٰٓئِكَ مَاعَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ﴾ öyleler üzerine yol yoktur - Afiv evlâ olmakla beraber afvetmeyip de mukabele bilmisil yapan ferdlere karşı ceza için yol yoktur. 42.

﴿اِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ﴾ O yol ancak nasa zulm

edenlere - ibtidaen zulm eyliyen veya mukabelede ileri giden, cezada haddi aşanlara

﴿وَيَبْغُونَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ﴾ ve yerde haksızlıkla bagy eyliyen

-

Sh:»4252

tekebbür ve tecebbür yapanlaradır. ﴿اُولٰٓئِكَ﴾ İşte onlar - öyle bigayri hak zulm ü bagy ile mevsuf olanlar ﴿لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ﴾ için elîm bir azâb vardır. 43.

﴿وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ﴾ Ve elbette sabredip setr eyliyen kimse

﴿اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ﴾ şübhesiz ki o azmolunacak umurdandır. - Buradaki mağrifet yukarıda zikrolunan afiv, sabır da ıslâhtır. Buna sabır ta'bir olunması afiv ve mağrifetin sabra mütevakkıf ve bunun ülülazm olan büyük kimselerin şanından bulunduğunu ve binaenaleyh afv-ü setrin âcizlerden değil, gücü yetenlerden sâdır olmak şartiyle medh-ü sitayışe şayan olduğunu anlatır.

﴿٤٤﴾ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَالَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهٖ وَتَرَى الظّٰلِمِينَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ

﴿٤٥﴾ وَتَرٰيهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ وَقَالَ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا انَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَلَآ انَّ الظَّالِمِينَ فِى عَذَابٍ مُقِيمٍ ﴿٤٦﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ اَوْلِيَآءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَالَهُ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤٧﴾ اسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِىَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَاٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ﴿﴾

Sh:»4253

﴿٤٨﴾ فَانْ اَعْرَضُوا فَمَآ اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا انْ عَلَيْكَ اِلَّا الْبَلَاغُ وَانَّآ اِذَآ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا وَانْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ فَانَّ الْاِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٩﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَخْلُقُ مَايَشَآءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَآءُ اِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَآءُ الذُّكُورَ ﴿٥٠﴾ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَاِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَآءُ عَقِيمًا اِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥١﴾ وَمَا

كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ اَوْ
يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِاِذْنِه مَا يَشَآءُ اِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾
وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوحًا مِنْ اَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِى
مَاالْكِتَابُ وَلَا الْاِيمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِى بِه مَنْ نَشَآءُ
مِنْ عِبَادِنَا وَاِنَّكَ لَتَهْدِٓى اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٣﴾ صِرَاطِ
اللّٰهِ الَّذِى لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ اَلَآ اِلَى اللّٰهِ
تَصِيرُ الْاُمُورُ ﴿﴾

Sh:»4254

Meali Şerifi

Her kimi de Allah şaşırtırsa artık ondan sonra ona hiç bir veliy yoktur ve göreceksin o zalimleri azâbı gördükleri vakıt diyecekler: var mı geri dönmiye bir yol? 43 Ve göreceksin onları o ateşe arz olunurlarken, zilletten boyunlarını bükerek göz altından bakarlarken, iyman etmiş olanlar da şöyle demekte: gerçek husrâna düşenler Kıyamet günü kendilerine ve âilelerine hasar eden kimselermiş! Bakın zâlimler

hakıkaten mukım bir azâb içindedirler 44 Ve onlara Allahın önünden kendilerini kurtaracak veliyler de yoktur, her kimi de Allah saptırırsa artık onun için yol yoktur 45 Allahdan reddine çare olmıyan bir gün gelmezden evvel rabbınızın da'vetine icabet ediniz, o gün sizin için ne sığınacak yer vardır, ne de inkâre çare 46 Yine aldırmıyorlarsa biz de seni üzerlerine mürakıb göndermedik a, sana düşen ancak tebliğdır, fakat biz insana tarafımızdan bir rahmet tattırdığımız vakıt onunla ferahlanır ise de kendi ellerinin takdim ettiği sebeblerle başlarına bir fenalık gelirse o vakıt insan hepsini unutan bir nankördür 47 Allahındır bütün Göklerin ve Yerin mülkü, dilediğini yaratır, dilediği kimseye dişiler bahşeder, dilediği kimseye de erkekler bahşeder 48 Yâhud da onları erkekli dişili ikizler, dilediğini de akım kılar, her halde onun ılmi çok, kudretine nihâyet yoktur 49 Bununla beraber hiç bir beşer için kabil değildir ki Allah ona başka suretle kelâm söylesin, ancak vahyile veya bir hicab arkasından ve yâhud bir Resul gönderip de izniyle ona dilediğini vahyettirmesi müstesna, çünkü o çok yüksek, çok hakîmdir 50 Ve işte sana böyle emrimizden biz ruh vahyettirdik, sen kitab nedir? İyman nedir? Bilmiyordun ve lâkin biz onu bir nur kıldık. Onunla kullarımızdan dilediğimize hidâyet vereceğiz ve emîn ol sen her halde doğru bir yola çağırıyorsun 51 O Allahın yoluna ki Göklerde ne var, Yerde ne varsa hep onundur, uyan! bütün işler döner dolaşır Allaha varır 52

50. ﴿إِنَّهُۥ عَلِيمٌ قَدِيرٌ﴾ çünkü o alîmdir kadîrdir - onun için her

Sh:»4255

ne yaparsa hikmet ile ıhtiyar ile bile bile yapar ve her ne isterse yapar 51. ﴿وَ﴾ bununla beraber ﴿مَا كَانَ لِبَشَرٍ﴾ hiç bir beşer için kabil değildir ki ﴿اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ﴾ Allah ona - şu üç suretten - başka türlü kelâm söylesin ﴿اِلَّا وَحْيًا﴾ ancak vahiy halinde - doğrudan doğru vahyederek, gayet seri' ve hafî bir işaret halinde tefhim ve birdenbire kalbe bırakıp ilham suretiyle ki kelâmın sırf ruhanî olarak bilâ vasıta sünuh ve telâkkîsidir, ve şiddet ve za'f ile müteaddid meratibe mütehammil olabilir. Hem Enbiyaya hem de Hazreti Musânın validesine olduğu gibi sair insanlara dahi gerek yakazada ve gerek menamda olur. Gıyabdan da olur, rü'yet halinde de, netekim isra gecesi Resulullaha öyle olmuş idi, onun için mukabilinde buyuruluyor ki

﴿اَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ﴾ veya hıcab arkasından - söylemekle ki ba'zı ecsamda ve samiada kelâm halkedip işittirir de, işiden kimin söylediğini görmez. Netekim Hazreti Musâya böyle olmuştu. Bu doğrudan doğru kalbe değil, samiaya ilka edilmiş olduğundan perde arkasından olmuş oluyor. Resulullahın «اَحْيَانًا يَأْتِينِى مِثْلَ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ» ba'zan bana çan sesi gibi gelir» dediği kısım da bu kabîlden sayılmak lâzım gelir. ﴿اَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا﴾ yahud da bir

Resul, ya'ni tebliğ vasıtası bir Melek gönderip - mübelliğ olduğunu tanıttırıp da

﴿فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِۦ مَا يَشَآءُ﴾ izniyle, tevfık ve teysîriyle dilediğini vahyettirmek suretiyle - ki Peygamberlere ekser vakıtlarda vakı' olan böyle iyhâdır. « مَا يَشَآءُ » buyurulmasından da anlaşılacağı üzere bu iyha ile Melekin vahyi gerek kalbe ilka ve gerek sesle ve yâhud sessiz kelâm ile olabileceği gibi Melekin gelişi dahi cismanî bir surette temessül edip etmemekten eamdır

Melekin

Sh:»4256

kuvvet ve mertebesinin de ayrıca bir ehemmiyyeti mahsusası vardır. Meselâ Cibril ile olan vahyin ifade ettiği ılmi zarurî hepsinden yüksek olur. Sonra Peygamberler vasıtasıyle sair insanlara olan tebligat ve telkinat da bu kısma dahildir, Resul göndermektir. Bu kısımda Resul tebliğa vasıta olurken aynı zamanda mürsil ile mürseli ileyh arasında bir şahid demek olduğu cihetle bu nevi' vahyin ılmiyyetinde obirlerinden fazla bir müeyyid var da bundan olsa gerektir. Vahiy hakkında yukarılarda ba'zı sözler geçmişti. Bu âyet, vahyin bütün aksamı mümkinesini hulâsa ettiği cihetle kelimenin lügatteki ma'nâsına bir daha atfı nazar edelim. Alûsînin kaydettiği vechile imam Ebû Abdillahi teymiyyi isbehânî demiştir ki: vahyin, aslı tefhimdir.

Kendisiyle bir şey tefhim olunabilen meselâ ilham, işaret, yazı hep birer vahiydir. Ragıb da Müfredatında der ki: vahyin aslı seri' işarettir. Sürati tezammun ettiği içindir ki « اَمْرٌ وَحْیٍ » denilir, çok çabuk emir demektir, bu, kâh remiz ve ta'rız yollu kelâm ile olur. Ve kâh terkibden mücerred ses ile olur ve ba'zı cevarıhin işaretiyle ve kitabet ile de olur. Netekim « فَاَوْحٰٓی اِلَیْهِمْ اَنْ سَبِّحُوا » kavli kerimi ona hamledilmiştir: remiz denilmiş, i'tibar denilmiş, yazı denilmiştir « ﴿یُوحِی بَعْضُهُمْ اِلٰی بَعْضٍ﴾. ﴿وَاِنَّ الشَّیَاطِینَ لَیُوحُونَ اِلٰٓی اَوْلِیَآئِهِمْ﴾ » kavlinde de bu vücuh üzere « مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ » kavliyle işaret olunan vesvese tarzındadır. Bir de bilhassa Allah tealânın Enbiya ve Evliyasına ilka olunan kelimei ilâhiyyeye « وحی » denilir, bu da işbu « وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ » âyetiyle beyan buyurulduğu üzere bir kaç türlüdür: ya müşahede olunan bir Resul ile olur ki zati görülür kelâmı işidilir, Cibril aleyhisselâmın muayyen bir surette Peygambere tebliği gibi. Yâhud muayene olmaksızın kelâmı işitmekle olur. Musâ aleyhisselâmın kelâmullahı işitmesi gibi. Yâhud kalbe ilka ile olur. Aleyhisselâtü vesselâmın = « اِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِی رُوعِی » Ruhulkudüs ruıma, ya'ni kalbime üfledi» buyurduğu gibi, yâhud ilham ile olur: « وَاَوْحَیْنَآ اِلٰٓی اُمِّ مُوسٰٓی » gibi ve yâhud teshır

ile olur « وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ » gibi. Yâhud menamda olur. Netekim aleyhissalatü vesselâm buyurmuştur ki « اِنْقَطَعَ الْوَحْىُ وَبَقِيَتِ الْمُبَشِّرَاتُ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ » vahiy kesildi mübeşşirat kaldı; mü'minin ru'yası». İlham, teshır, menam bu üçüne « اِلَّا وَحْيًا » kavli delâlet ediyor kelâmı işitmeğe « اَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ » kavli delâlet ediyor. Cibrilin tebliğine de « اَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا » kavli delâlet ediyor اهـ. Lügaten vahyin fıli sülâsîden de gelir ise de Kur'anda hep if'alden varid olmuştur. İf'al babından iyha sülâsîsi gibi vahyetmek, vahiy vermek ma'nâsına gelmekle beraber ta'diye ile vahyettirmek, göndermek ma'nâsına dahi gelir. Burada aksamı temyiz ettirmek için doğrudan doğru olan evvelkine vahiy, Resul ile olan üçüncüye iyha ta'bir buyurulmuştur. Hasılı Allah tealâ hiç bir Peygambere: ne Musâya ne de sairlerine bu üç tarzdan başka bir suretle kelâm söylememiştir ve hiç bir beşere başka türlü söyleyemez. Beşerin beşerle konuşması gibi karşı karşıya ve ap açık muhdud bir suretle konuşmaz ﴿اِنَّهُ عَلِىٌّ﴾ çünkü o çok ulu çok yüksektir. - Onun için beşer onun yüksekliğine yetişip de kadîm olan kelamını olduğu gibi telâkkiye dayanamaz. Fakat ﴿حَكِيمٌ﴾ hakîmdir - onun için hikmetine göre vahiy veya iyha ile söyler. Bu âyetin tefsirinden şeyh Abdülvehhab

Şa'ranînin kayde şayan ba'zı ifadeleri vardır ki âlûsî bunları şöyle nakleder: şunu bil ki: hakkın kelâmını işitmekten men'eden ancak beşeriyyettir. Kul ondan yükseldiği vakıt ona Allah tealâ, ervahı mücerredeye söylediği haysiyyetten söyler, beşere beşer denilmesi de ruhun derecesine irmekten alıkoyan ümure mübaşereti hasabiyledir. İremeyince de Allah tealâ ona eşyada söyler ve onlarda tecelli eder. Enbiya gibi ona irenler ise öyle değildir. Onun için onların gayrisine Hak sübhanehu ancak suret hıcabları içinde tecelli eyler. Eğer Allah tealânın kuluna hidayeti olmasa idi onun rabbı olduğunu tanıyamazdı. Şunu da bil ki Allah tealânın kendisinin gayrine

Sh:»4258

söylemesine yâhud kendisinin gayrisine işittirmesine hakıkat tehammül edemez, o hâlde kuluna işittirmek üzere hıtab ettiği vakıt onun cemıı kuvvâsı olmak ıktiza eder çünkü münacat sırasında Hak sübhanehu onun bütün kuvveleri olmaksızın hâdisin Kelâmı kadîmi işitmeğe takat yetirebilmesi muhaldir. Onun için Musâ aleyhisselâm düştü bayıldı, zira o makama lâyık tecellîyi kabul edecek isti'dadı yoktu, fakat Peygamberimiz sallallahü aleyhi vesellem sebat etti. Hakkın abdine sem'ı ve basarı ve cemıı kuvvası olduğu o mahabbet derecesi dağda bulunmadığı için cebel dahi hıtabı işitmeğe dayanamadı da hurduhaş

oluverdi. Şunu da bil Hak sübhanehunun halka hadîsi (sirrî söyleyişi) ebeden lâyezaldir, şu kadar ki insanlardan kimisi onun hadîs olduğunu bilir, Hazreti Ömer radıyallahü anh ve ona vâris olan Evliya gibi, kimisi de onu tanımaz da bana şöyle şöyle zuhur etti der durur ve onun kendisine Hak sübhanehu ve tealânın bir hadîsi olduğunu bilemez. Şeyhımız der idi: Hazreti Ömer semaı mutlak asbabından idi ki Allah tealâ onlara her şeyde söyler ve lâkin söylemenin lakabları vardır: eğer onunla Hak tealâya cevab veriyorlarsa ona hadîs denir ve eğer biribirlerine cevab veriyorlarsa ona muhadese (muhavere) denilir ve eğer Hak sübhanehunun hadîsini dinliyorlarsa o kendileri hakkında hadîs değil, bir hıtab veya kelâmdır, müteheccidîn hakkında « اِنَّهُمْ اَهْلُ الْمُسَامَرَةِ » onlar ehli müsemeredir diye vârid olmuştur. Demek oldu ki vahiy, Allah tealânın has kullarının kalblerine hadîs tarzında ilka buyurduğudur ki ondan onlar için her hangi bir emre bir ılim hasıl olur. Eğer böyle olmazsa ne vahiy ne hıtab olmaz. Çünkü nâs ındindeki zarurî ılimler gibi ba'zı insanlar kalblerinde bir işe dair bir ılim duyabilirler ve bu sahıh bir ılimdir. Lâkin hıtabdan sâdir olmuş

Sh:»4259

değildir. Sözümüz ise vahiy denilen ilâhî hıtab hakkındadır. Çünkü Allah tealâ vahyin bu sınıfını kendisine

gelen kimsenin bir ılim istifâda edebileceği bir kelâm yapmıştır. Şunu da bilmeli ki Evliyanın kalblerine ilham vahyinden inebilen ancak ervahı melekiyyeden uzanan ba'zı dakıkalardır, yoksa nefsi melâike değildir. Çünkü Melek Peygamberlerden gayrisine asla vahyile inmez ve kat'â bir emri ilâhî ile emretmez. Zira şerîat tekarrur etmiş, yalnız mübeşşirat vahyi kalmıştır ki vahyin en umumîsidir. Hakdan abde olur, vasıtasız da olur, vasıta ile de olur, vasıta nübüvvetin şanındandır, vasıtalıda Melekin tevassutu lâbüdd olur. Lâkin Melek ilka halinde zâhir olmaz. Halbuki Peygamberlerde öyle değildir. Çünkü onlar Meleki söylerken görürler, veliy ise Meleki ancak ilka halinin gayrisinde müşahede edebilir, kelâmını işitirse göremez, görürse söylemez. Demek ki arifler kendilerini geçmiş olan nübüvvet pâyelerine iremezler, bununla beraber haklarında mübeşşirat bâkıdir. Ancak onda da nâs mütefadıldırlar, kimisi vasıta bişaretinden ileri geçemez kimisi de yükselir: efrad gibi ki onlar için vasıtaların irtifaıle mübeşşirat vardır, maamafih nübüvvet yine yoktur. Onun için ahkâmda inkâr olunurlar. Zira hakkın kendilerine ta'rifatından gördükleri ile zâhirde müstekıl bir şeriat imiş gibi amel etmeleri haysiyyetinden Enbiyaya benzemek isterler, fakat obir şerîat değil, onu bir beyandır. Binaenaleyh münkatı' olan vahiy ancak teşri' vahyidir. Sünnette mücmel olan umurun ta'rifine gelince bu ümmet için o bakıdir ki nâsı da'vet ettikleri mevzu'larda basîret üzere bulunsunlar, çünkü o ilâhî bir haberdir, Allah tealâdan ılham eylediği kuluna görünmiyen bir Melek vasıtasile ıhbardır. İlham ancak hayır hususunda olur. « فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا » da fücurun ilhamı

ictinab edilmesi ma'nâsınadır. Netekim tekvasının ilhamı amel edilmesi içindir. İlhamın ekmeli şer'a ittiba' ve kütübi ilahiyyeye nazar ve onun hududunda durmak ve emirlerini tutmak ilham

Sh:»4260

olunmasıdır taki tabiatin pası silinsin de onda suveri âlem intikaş etsin. Amma « مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ » kavli celîli kalbe değil, sem'a ilka olunan hıtabı ilahîdir ki ilka olunan kimse onu idrâk eder de işittirenin maksadı ne olduğunu anlar. Bu ba'zan tecellî suretinde hasıl olur da o suret ona hıtab eder, halbuki o aynı hıcabdır. Fakat o hıtabdan delâlet ettiği ılim fehm olunur ve bilinir ki o bir hicabdır, mütekellim onun verasındadır. « اَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا » Kavline gelince: bu da Melekle indirilen veya beşerî Resul ile bize getirilendir. İkisi de Allah tealânın kelâmını tilâvet edenler gibi bilhassa nakl eyledikleri zamandır, yoksa kendi nefislerinde buldukları bir ılmi nakl-ü iyzah ederlerse o kelâmı ilâhî değildir. Evliyadan kimisi her insana hususî olan vahiy ve ilka halinde Allah tealâdan terceme verir, bunda söylenen veya yazılan harflerin suretleri mütercimin ve o suretlerin ruhu ise Allahın kelâmı olur. Ba'zı kerre de veliy: kalbim bana rabbımdan şöyle tahdis etti der ki hususî surette demek ister. Bunları belle ve iyi teemmül eyle اهـ. Şa'ranî kuddise sırrüh bu son ıhtar ile «Enbiyadan maadasının ilhami umum için ılim

sebeblerinden değildir.» diye akaid ve usulde ulema beyninde ma'ruf olan esasa tenbih eylemiş oluyor.

Şundan da gaflet edilmemek lâzım geliyor ki vahiy, sırf enfüsî olan mücerred bir vicdan hâdisesi olarak da kalmıyor, hakdan haber alan bir ıhtıbar, nefsin mâverâsında vakıı duyuran bir ılmi yakîn ve hatta aynı yakîn haysiyyetini hâizdir. Bunda aynî, sem'î, kalbî üç haysiyyet de vardır. Ihtimal ki « عسق » buna işarettir. Bu suretle Sûrenin başında « كَذٰلِكَ يُوحِى اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ » buyurulduğu gibi burada da buyuruluyor ki: 52. ﴿وَكَذٰلِكَ﴾ ve işte böyle - bu zikrolunan üç nevi' vahy ile yâhud Sûrenin başında geçtiği üzere evvelki Peygamberlere vahyedildiği gibi bu üç tarz ile ﴿اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوحًا مِنْ اَمْرِنَا﴾ sana emrimizden bir ruh vahy

Sh:»4261

eyledik - ya'ni ılim, irade mebdei gibi bir ma'nevî hayat mebdei olan Kur'anı vahy ettik, diğer bir ma'nâ ile ruhı emîn olan Cibrili vahy ile gönderdik. Yoksa ﴿مَا كُنْتَ تَدْرِى مَاالْكِتَابُ وَلَا الْاِيمَانُ﴾ sen ne kitab nedir? Bilirdin ne de iyman - kitab sahibi olmak şöyle dursun kitabın mahiyyetini bile bilmezdin ve mücerred kendi dirayetinle

iymanın vücubunu ve erkân ve şeraitını kitabda olduğu gibi takdir edemezdin. Çünkü iymanın şeraitı miyanında yalnız akıl kifayet etmeyip vahy ile alınması lâzım gelen cihetler vardır. Hattâ şeri' varid olmadan tevhid bilinse de iymanın vücubu, ya'ni teklif ve vazife aklın değil, şer'ın iycabına tabi' olduğundan vahiysiz bilemezdi. Kitabın ne olduğunu bilmeyen bir kimsenin diğer bir şerı' ile teabbüdü olabilirse de ılmî ve tahkikî olmaz «

وَمِنْهُمْ اُمِّيُّونَ لَايَعْلَمُونَ الْكِتَابَ اِلَّآ اَمَانِىَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّونَ

» mısdakınca bir zann-u taklidden ıbaret olur ﴿وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا﴾ velakin biz onu - o sana vahy eylediğimiz ruhu - bir nur kıldık. Bir nur ki

﴿نَهْدِى بِهٖ مَنْ نَشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا﴾ onunla kullarımızdan dilediğimiz kimselere hidayet edeceğiz, yol göstereceğiz, murada irdireceğiz

﴿وَاِنَّكَ لَتَهْدِٓى اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ ve emîn ol ki sen her halde bir doğru yola kılavuzluk ediyorsun 53. ﴿صِرَاطِ اللّٰهِ﴾ ya'ni Allahın yoluna - eğri ve dolambaclı yollara değil, doğrudan doğru Allahdan gelen ve Allaha götüren yola. Bu yolun, bu gayenin şanındaki azameti tescil, ve her murada irmek için istıklal ve istikametinin vechini takrir ve sülükünün vücubunu te'kıd zımnında hatime olarak şu vasf irad buyurulmuştur: ﴿الَّذِى﴾ o Allah ki

﴿لَهٗ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ﴾ Göklerde ne var, Yerde ne varsa

hep onundur - her vechile

Sh:»4262

onundur, onun halkı, onun milkidir. Bütün tesarruf hakkı onun, huküm onun, onun için her ne istenecekse ondan istenilmek ve onun iradesi şer'i ve kanunu dairesinde istenilmek en doğru yoldur. Ba'zı şeyler, ondan beride ba'zı kimselerin, ferdlerin veya cem'ıyyetlerin emr-ü tesarrufu altında olmasına gelince: ﴿اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيرُ الْاُمُورُ﴾ iyi bil ki bütün işler döne dolaşa nihayet yalnız Allaha varır - o muvakkat tesarruflar zâil ve bütün huküm Allaha aid olur. Onun için başka yola giden başkalarına tapanlar sonunda şaşkın ve perişan, Allah yolunu tutanlar ise akıbet her murada irer, mazheri gufran ve rıdvan olurlar.

Sûrei Şura burada hıtam buldu. 30 Receb 1354. Şimdi aynî ruhu sûrei Zuhruf ta'kıb edecektir «

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِمَّنْ هَدَيْتَ اِلٰى صِرَاطِكَ الْمُسْتَقِيمِ».